

Frivillighedens historie i Den Gamle By

Anki van Dassen, Allan Leth Frandsen og Lisbeth Skjernov

Den Gamle By har i dag 275 frivillige medarbejdere, der alle er med til at løfte og udvikle museet. Men frivillighed er ikke noget nyt på museet. Den Gamle Bys tidligste historie er bygget på stor, frivillig indsats. Denne artikel sammenfatter museets lange historie med frivillige både foran og bag facaden og er et af museets bidrag til fejringen af Aarhus som Europæisk Frivillighovedstad i 2018. Artiklens forfattere, vicedirektør Allan Leth Frandsen, museumsinspektør Lisbeth Skjernov og frivilligkoordinator Anki van Dassen, har alle spillet en væsentlig rolle i udviklingen af museets frivilligområde de seneste år.

Museets stifter, Peter Holm, var selv frivillig og en ildsjæl, da han i begyndelsen af 1900-tallet gik i gang med sit frilandsmuseum i Aarhus. Helt frem til 1920'erne tjente Peter Holm sin løn som lærer og translator – og lavede frilandsmuseum i fritiden. Først i 1924 fik han officiel titel af museumsinspektør, og i 1933 blev han museumsdirektør.

Frivillige fagfolk

Peter Holm fik allerede tidligt engageret andre frivillige kræfter. Han opfordrede forskellige håndværksorganisationer og fagfolk til at sætte sig et historisk monument ved at udstille et værkstedsinteriør i Den Gamle By. Samtidig kunne enkelte organisationer såvel som private bidrage økonomisk for at få bygget det hus, hvor værkstedet kunne indrettes.

Opstillingen af hattemagerens værksted i 1930 blev forestået af frivillig Harald Nielsen. Han blev udlært hattemager i 1888 – som den sidste i Danmark.

Når aftalen med en organisation eller kreds af fagfolk var på plads, blev der nedsat en komité med fagets folk. De indsamlede genstande til værkstedet og stod for indretningen. Det hele på frivillig basis.

PR-effekten var stor – og selvforstærkende. Efterhånden som de enkelte håndværksudstillinger åbnede, blev Peter Holm kontaktet af andre faggrupper, der ønskede at få deres fags historie fortalt med et værksted. Og hver gang tog en frivillig komité fat på at indsamle og indrette.

Uden dette imponerende frivillige engagement havde Peter Holm næppe fået realiseret sin drøm om et købstadsmuseum: 48 huse var opført, da Peter Holm forlod direktørposten i 1945.

Levende håndværk

Værkstederne har været omdrejningspunktet i en stor del af museets frivillighistorie.

Fra begyndelsen af 1970'erne kom nye pædagogiske strømninger ind i museumsformidlingen. Nu skulle værkstederne ikke længere bare vises frem. Håndværket skulle demonstreres med levendegørelse. I en længere årrække var værkstederne bemandede med frivillige aktører, især farveriet, uldspinderiet og dampvæveriet, bødkerværkstedet, snedkerværkstedet, guldsmedeværkstedet og tobaksbutikken. Endvidere har Østjysk Vævekreds demonstreret væveteknikker på museets historiske væve "af lutter interesse for sagen". Levendegørelsen med frivillige blev lidt mere sporadisk op igennem 1990'erne og 00'erne med blandt andet tobaksrullere og urmagere. Til gengæld blev bødker- og billedskærerværkstedet revitaliseret i 00'erne, da museet fik sin egen bødker, og værkstedet blev i en årrække fra 2009 til 2016 bemandede med frivillige træhåndværkere.

Den Gamle Bys træværksted i Vestergade har de senere år været bemandede med frivillige. Det er museets ønske at rekruttere frivillige med interesse og kunnen inden for de gamle træfag til formidling i værkstedet.

Bryggerne var først i ny æra

En mere permanent ordning med frivillige i værkstederne blev indledt i Den Gamle Bys bryggeri i 2001, da museet for første gang oprettede en fastforankret gruppe af frivillige, nemlig bryggerlauget. Det bestod primært af folk fra Ceres, Håndbryggerlauget i Brabrand og Danske Ølentusiaster, der mødtes jævnligt om interessen for ølbrygning og formidling af ølhistorie. Dermed indvarsledes en ny æra af frivillighed.

Ambitionen var både at lave malt på museets egen gamle malkølle og at brygge øl. Malkøllen kunne umiddelbart fungere, men det var vanskeligere at bruge det eksisterende historiske bryggeri i Aalborggården. Derfor blev der indrettet et "historisk mikrobryggeri" med åbne trækar i kælderens. Her har bryggerlauget lige siden brygget smagsprøver til gæsterne. I 2015 udvidede de omtrent 45 medlemmer af lauget arbejdsområdet ved at brygge prototypen på museets første og helt egen julebryg.

"Gennem årene har vi lært meget og givet meget til museet. Men vi føler altid, at vi får mere med os hjem, end vi giver," fortæller museets gruppe af frivillige håndarbejds eksperter.

Frivillige i alle aldre

I 2001 lancerede Den Gamle By sit Levende Museum med lønnele aktører som bemanning i udvalgte huse og gader. En sådan leven-

degørelse kræver ekspertise med rekvisitter og vedligeholdelse af dragter. Da en gruppe damer med kompetencer inden for tekstil- og håndarbejde tilbød deres hjælp, slog museet til. Siden 2006 har disse "Lemvighusdamer" mødtes en gang om ugen for at lappe, stoppe, strikke, hækle og sy dragtdele og andre rekvisitter til det levende museum.

Bag kulissen løser Lemvighusdamerne disse opgaver, og resultatet af damernes viden og håndelag er med til at give tøj og rekvisitter et historisk og troværdigt udtryk.

Levende Museum er som udgangspunkt bemandede af voksne, lønnede aktører. Men i et 1800-tals bymiljø er der også børn, der leger, synger, snakker – og ikke mindst arbejder. I 2006 opstod idéen om at uddanne en flok børn til at indgå i Levende Museum, og lige siden har cirka 20 børn i alderen 9-15 år optrådt i museets levendegørelse. Børnene er frivillige. Ved særlige begivenheder, temadage og højtider spiller de sammen med voksne aktører, hinanden og museets gæster.

Ekspertter i de moderne bykvarterer

Da Den Gamle By blev udvidet med et 1900-tals bykvarter, skulle den indeholde en radio/tv-butik fra 1974. Det lykkedes at engagere Radiohistorisk Forening Ringsted til at kaste sig over opgaven. De frivillige radioter, som de kalder sig, brugte hundredevis af timer på at samle tidskorrekte radio/tv-apparater og værkstedsinventar til butikken. I forbindelse med indretningen dannede 10 frivillige interesserede fra Aarhusområdet grundstammen i Radiolauget, som siden åbningen af Pouls Radio i 2010 har fungeret som museets radio/tv-historiske ekspertgruppe. Ud over at bemane reparationsværkstedet arrangerer de også temaweekender om radio/tv-historiske emner. På det seneste er Radiolauget blevet udvidet med frivillige radioamatører, der bemander og formidler radioamatørstationen i museets 1974-kvarter.

På samme vis er der opstået flere ekspertlaug omkring 1927- og 1974-kvartererne. Telefonlauget har rod i en fynsk frivilliggruppe under det daværende Post- & Telemuseum, der opbyggede et fungerende 1927-telefonanlæg med telefoncentral i 2011. En gruppe af lokale frivillige med baggrund i Jydsk Telefon dannede herefter Den Gamle Bys eget Telefonlaug, som dels overtog driften af 1927-anlægget, dels kom med idéen til at opbygge et fungerende anlæg med fastnettelefoni i 1974-kvarteret.

Knallertlauget har en parallel historie. Det udsprang af projektet med et 1974-knallertværksted, som lauget efterfølgende bemander på udvalgte dage. Tilsvarende er dannet et Slagterlaug til at bistå arbejdet med at genskabe en slagterbutik fra 1974.

De mange frivillige eksperter har bidraget med en specialviden og et netværk, som Den Gamle By ellers aldrig ville være kommet i nærheden af. Resultatet bliver både langt bedre udstillinger og langt højere faglig ekspertise i formidlingen – til glæde for gæsterne.

Langt de fleste af museets 275 frivillige har publikumskontakt og altid med det ene fokus: at gæsten skal have den bedste museumsoplevelse. Her i Broderiboden i museets 1974-kvarter.

Formidlere i interiører og på gaden

En anden og meget stor gruppe af frivillige besidder en mangfoldighed af interesser og kompetencer, som de formidler videre til gæsterne. Da Musæum 1927 åbnede i 2008, var det bemanded med en frivillig museumsvært. Det var nyt for museets gæster at møde en fagligt kvalificeret formidler i et interiør, og ordningen er siden indført i adskillige huse: Møntmestergården, Broderiboden, Schous Sæbehus, Automobilværkstedet, Telefoncentralen og hjemmene i 1974. Senest har værtsfunktionen bredt sig ud i gademiljøet, hvor en

gruppe velkomstværter møder gæsterne med faglig viden og praktisk information.

Et særligt eksempel på eksperter i formidlerrollen findes i værts- huset Bent J, hvor bartenderne får assistance af frivillige, der er med til skabe og formidle den rette stemning. Ekspertisen samlede de op som en fast del af værts husets klientel i tiden, før Bent J kom på mu- seum. På samme måde har værtinderne på Konditoriet deres særlige erfaring fra servitricefunktioner i 70'erne.

I de senere år har flere formidlingseksperimenter med frivillige som omdrejningspunkt fundet sted. Det gjaldt eksempelvis, da en gruppe af somaliske kvinder i 2016 brugte deres ekspertise til at ind- rette et typisk, somalisk hjem og siden fungerede som formidlere af hjemmet i særudstillingens åbningstid.

Det samme gælder frugtbofsprojektet, hvor unge med udvik- lingshandicap sælger frugt fra en trækvogn. Siden 2015 har en lille gruppe frivillige kvinder lejlighedsvis været mentorer for de unge. Kvindernes indsigt og specialviden fra et arbejdsliv som sygeplejer- sker og ergoterapeuter er central for at inkludere skrøbelige perso- ner i museets 1800-talsmiljø.

Bag facaden – og helt uden for museet

Museets gæster møder altså de frivillige mange steder. Men mange frivillige arbejder også bag facaden med blandt andet registrering, scanning af billeder, arkivering, administration og praktiske opgaver.

I forbindelse med museets særlige frivillig- weekend i for- året 2018, kunne gæsterne møde alle grupper af frivillige – også Billedarkivets folk, som arbej- der bag facaden.

Noget af arbejdet foregår endda helt uden for Den Gamle By. I Billedarkivet på Eugen Warmings Vej 10 scannes og registreres fotos fra Aarhus af frivillige med særlig interesse for Aarhus bys historie, i Gjellerup fotoregistrerer en gruppe frivillige de fysiske forandringer i bydelen, og i Dansk Plakatmuseums magasin i Åbyhøj registreres plakater.

Et helt særligt kapitel i den forbindelse er Besættelsesmuseet bag Aarhus Domkirke. Museet, der siden 2011 har været en del af Den Gamle By, er skabt af tre private samlere. I begyndelsen af 1980'erne fandt man unikke udstillingslokaler i Gestapos tidligere hovedkvarter i Aarhus. Herefter kontaktede de tre samlere nogle tidligere frihedskæmpere og andre interesserede. Sammen lykkedes det de frivillige kræfter at etablere Besættelsesmuseet i 1982 og drive det på primært frivillig basis. I 2008 var der basis for at ansætte en lønnet, daglig leder, men det brede frivillige engagement fortsatte. I dag har museet over 40 frivillige, som hjælper med foredrag, registreringsopgaver, arrangementer og meget mere.

Organisering og udvikling af frivilligområdet

Fra Bryggerlauget blev grundlagt i 2001 og frem til 2014, blev der ansat 160 frivillige. Museet besluttede da at ansætte en frivilligkoordinator til at varetage områdets udvikling og organisering og dermed få samarbejdet med de frivillige ind i mere faste rammer.

De første skridt i den retning var taget i 2010, hvor de frivillige blev inddelt i to hovedgrupper: laug og individuelle.

Laugene er grupper af frivillige med en fælles interesse, som de har gode muligheder for at dyrke og udleve i Den Gamle By.

Individuelle frivillige har en tæt og mere individuel tilknytning til museet og kommer oftere end laugene - i gennemsnit én dag om ugen.

Uanset hvilken gruppe de frivillige tilhører, er de tilknyttet en bestemt afdeling på museet og en fastansat faglig kontaktperson. Dette integrationsprincip har fungeret efter hensigten og er stadig et væsentligt omdrejningspunkt i samarbejdet med museets frivillige.

I 2014 gennemførte Den Gamle By en evaluering af området blandt museets frivillige. Svarene afspejlede, at der manglede noget: Mere information, bedre kommunikation, intromøder og infomøder, mere Den Gamle By-samhørighed, direktøren mere på banen - og en frivilligpolitik.

Det blev herefter praksis, at alle nye frivillige kommer på in-

tromøder, hvor både direktøren og frivilligkoordinatoren er til stede, frivillige bliver inviteret til flere arrangementer med et fagligt kvalificerende og socialt indhold, og kommunikationen er blevet forbedret ved tydelige kommunikationsveje og introduktion til museets interne webmail. I 2015 vedtog museet en frivilligpolitik, hvoraf det blandt andet fremgår, at frivillige føjer ekstra dimensioner til museet, og at de frivillige ikke erstatter lønnede stillinger.

Da museets frivillige tre år senere i 2017 besvarede samme evalueringsskema, var svarene mere positive. Snarere end at mangle noget, pegede de frivillige på fremadrettede forslag til forbedringer: Mulighed for flere faglige udfordringer, udvidet sidemandsoplæring, mere synlighed af området og initiativ til at ændre mødetid, så den matcher museets behov. Alle forslag, som museet tager seriøst og arbejder videre med.

Medarbejdere med et medansvar

Vil man gerne være frivillig i Den Gamle By, skal man søge om at blive det. Man kan ikke som i visse andre organisationer melde sig som

Arrangementer, hvor frivillige mødes om noget fagligt og socialt, er vigtige for det kollegiale sammenhold og den faglige inspiration. Her er en stor gruppe af Den Gamle Bys frivillige på studietur til Gammel Estrup i 2014.

frivillig. Relevante ansøgere bliver udvalgt til at varetage meningsfyldte og væsentlige funktioner, der er i tråd med museets aktuelle behov og formidling. Alle kommer til samtale og i oplæring, så forventningsafstemning både med hensyn til samarbejde og arbejdsfunktion finder sted fra første færd. Frivilligpolitikken og en kontrakt er med til at understøtte det gode samarbejde mellem den frivillige og museet. Det er et mål for museet, at alle frivillige bliver velintegrerede, velinformerede og respekterede medarbejdere, som også føler *sig* værdsat.

Aarhus er i 2018 Europæisk Frivillighovedstad, hvilket giver anledning til at fejre og fokusere ekstra på frivilligheden – også i Den Gamle By med i dag 275 frivillige medarbejdere. For første gang har museet i år afholdt en temaweekend om frivillighed, frivillige har haft deres egen temaaften i museets interne aftenskole og som afslutning på det hele en fest for alle frivillige og deres kontaktpersoner. Desuden er frivilliges belønningssystem blevet revideret med særlige rabatter og gratis adgang til en lang række museer.

For Den Gamle By er frivillige ikke bare en arbejdskraft, men en ressource, som til stadighed hjælper museet til at gå nye veje. I de sidste to årtier er Den Gamle Bys frivillige dermed blevet væsentlige medarbejdere med et medansvar for overlevering af kulturarven.

Kilder og litteratur:

Bo Bramsen: Den gamle By i Århus, 1971

Den Gamle Bys årbøger, 1927-2017

Peter Holm: Den Gamle By i Aarhus – fra Borgmestergård til købstadsmuseum. 1909-1945, Aarhus, 1951

Den Gamle By has a long-standing tradition of cooperation with volunteers

The founder of the museum, Peter Holm, was himself a volunteer and enthusiast when he laid the foundations of his open-air museum at the beginning of the 20th century. Right from the start he engaged other voluntary actors, both craft organizations and professionals, as private contributors. Until the end of the 20th century the workshops have been a focus for the museum's history of voluntary activities. For the last 20 years volunteers have played an ever larger and more all-round role in the organization of the museum.